

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
आदेश
०६९-WH-००७९

विषय: बन्दीप्रत्यक्षीकरण ।

संयुक्त राज्य अमेरिकाको न्यूयोर्क 25-38-82 ST EAST ELMHURS, NEW YORK, NY-11370

घर भै हाल केन्द्रीय कारागार कार्यालय जगन्नाथ देवलमा गैरकानूनी थुनामा रहेको

अमेरिकन नागरिक पासपोर्ट नं 710616822 को Iqbal Haque (इकबाल हक) को हकमा

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १६ बालाजु बाईपास बस्ने

अधिवक्ता नारायण श्रेष्ठ १

निवेदक
पक्ष

विरुद्ध

महानगरीय प्रहरी अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सुरक्षागार्ड कार्यालय, गौचर काठमाडौं..... १ विपक्षी

त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालय, गौचर, काठमाडौं १ प्रत्यर्थी

भन्सार विभाग, त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं १

प्रहरी प्रभाग, गौशाला, काठमाडौं १

प्रहरी प्रधान कार्यालय, नक्साल, काठमाडौं १

गृह मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं १

अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं १

कानून, न्याय, संविधान सभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, काठमाडौं १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) अन्तर्गत यस अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिटको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

निवेदक Iqbal Haque संयुक्त राज्य अमेरिकामा स्थायी बसोबास गरी आएको तथा निजको व्यापार व्यवसाय सुनको थोक व्यापार र गारमेन्टको व्यापार हो । निज व्यापार व्यवसायको सिलसिलामा दुबईको ALPHA JEWELLERY & GOLDSMITH L.L. बाट बैधानिक रुपमा सुन खरीद गरी दुबईको भन्सार कार्यालयमा घोषणा गरी काठमाडौँ, बंगलादेश हुँदै मलेसियातर्फ जाने क्रममा निजले मिति २० मे २०१३ तदनुसार २०७०।२।६ गते शारजाह-काठमाडौँ, काठमाडौँ-ढाका, ढाका-मलेसिया २१ मे २०१३ तदनुसार २०७०।२।०७ को हवाई टिकट लिई मिति २० मे २०१३ तदनुसार २०७०।२।६ गते दुबईको शारजाहबाट काठमाडौँको अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा उत्री ट्रान्जीट एरियामा गई अर्को उडानको बोर्डिङ पास (Boarding Pass) समेत लिई उडानको निमित्त सुरक्षा जाँचको निमित्त जाँदा स्क्रिन होलमा खानतलासी समेत गरी निजको साथमा रहेको दुबईमा खरीद गरी मलेसियातर्फ लान लागेको सुन र निज समेतलाई नियन्त्रणमा लिई विपक्षी नं.१ द्वारा निजलाई खानतलासी पुर्जी नदिई पक्राउ पुर्जी समेत नदिई पक्राउ गरी पक्राउ पर्नुको जानकारी समेत नदिई विपक्षी नं.२ कहाँ लगि जिम्मा लगाइयो । निज Iqbal Haque ले कुनै अपराध गरेको रहेछ भने सोको कारण सहितको सूचना निजलाई दिई २४ घण्टा भित्र सम्बन्धित मुद्दा हेर्ने अधिकारीको हिरासतमा राख्ने अनुमतिबाट अनुसन्धानको लागि न्यायिक हिरासतमा राख्नुपर्नेमा सोको कारण समेत नदिई मिति २०७०।२।७ देखि मिति २०७०।२।१० सम्ममा केवल कानून व्यवसायीको रोहबरमा बयानसम्म गराउने क्रममा मात्र निज Iqbal Haque लाई अवैध सुन पैठारी गरेको अभियोग रहेछ भन्ने कुरा थाहा भयो ।

त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालय, गौचर काठमाडौँबाट मिति २०७०।२।१० मा मिति २०७०।२।६ गते एयर अरेवियाको उडानबाट आएका Iqbal Haque को भोलाबाट लुकाई छिपाई (अवैध रुपमा) ल्याएको ८ किलो ७४० ग्राम सुन बरामद भएको हुँदा बरामदी मुचुल्का गरी आवश्यक कारवाहीका लागि पठाइएको छ भनी महानगरीय प्रहरी अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षा गार्ड कार्यालय गौचरको प्रतिवेदन सहितको च.नं. २५२३ मिति २०७०।२।७ को पत्र प्राप्त हुन आएकोमा उपस्थित गराइएका Iqbal Haque ले बयान गर्दा आफुबाट बरामद भएको सुन मलेसिया लैजान लागेको र आफु ट्रान्जीट प्यासेन्जर भएको भन्ने कुरा उल्लेख गरेको भएतापनि

Iqbal Haque ले व्यक्तिगत रुपमा निकासी पैठारी गर्न पूर्णरुपमा बन्देज लागेको मालवस्तु सुन लिई आएको कुरा निजले गरेको बयान, प्रहरीको जाहेरी प्रतिवेदन, बरामदी मुचुल्का समेतका तत्काल प्राप्त प्रमाणहरुबाट खुल्न आएको हुँदा निजलाई भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ५७ तथा निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ को दफा ५ बमोजिम हुने गरी हाल निजलाई छोड्दा कसूरसँग सम्बन्धित सबुद प्रमाणहरु लोप गर्न सक्ने सम्भावना रहेको र निजको नेपाल राज्यमा स्थायी बसोबास नभएकोले भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ४१ को उपदफा (३) तथा मुलुकी ऐनको अदालती बन्दोबस्त ११८ नं. को देहाय २ र ३ बमोजिम निजलाई पुर्पक्षका लागि थुनुवा पुर्जी दिई थुनामा राखी मुद्दाको कारवाही अगाडि बढाउने गरी भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ४१ तथा दफा ८६ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आदेश गरिएको रहेछ । बयान पश्चात् निजलाई थुनामा राख्ने आदेश गरी थुनुवा पुर्जी दिँदा मात्र सुन लुकाइ छिपाई भन्सार चोरी निकासी मुद्दा लागेको रहेछ भन्ने थाहा हुन आयो ।

सर्वप्रथमतः निज Iqbal Haque अमेरिकन नागरिक रहेको र आफ्नो व्यापार व्यवसायको सिलसिलामा दुबईबाट सुन खरीद गरी नेपाल, बंगलादेश ट्रान्जीट हुँदै मलेसियातर्फ हवाई उडानबाट (शारजाह-काठमाडौँ, काठमाडौँ-ढाका, ढाका-मलेसिया) जान लागेकोमा त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा ट्रान्जीटबाट अर्को उडानको निमित्त सुरक्षा जाँच गरी जान लागेको बखत निज Iqbal Haque ले व्यापार व्यवसायको निमित्त मलेसिया लैजान लागेको ८ के.जी. ७४० ग्राम सुन सहित पक्राउ पुर्जी समेत नदिई पक्राउ गरिएको हो । ट्रान्जीट भनेको एक उडानबाट अर्को उडानको निमित्त जाने बाटो हो । अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताले निषेध गरेको वस्तुहरु तथा हवाई सुरक्षामा असर पुग्ने सामग्रीहरु बोकेमा मात्र पक्राउ गर्न सकिने व्यवस्था गैर सैनिक हवाई उडान (सिभिल एभिएशन) ऐन, २०१५ मा समेत गरिएको छ । अन्यथा ट्रान्जीटमा रहेको बखत पक्राउ गर्न सकिँदैन ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४(१) मा कुनै पनि व्यक्तिलाई पक्राउ भएको कारण सहितको सुचना नदिई थुनामा राखिने छैन भन्ने र सोही धाराको उपधारा (३) मा पक्राउ परेको व्यक्तिलाई पक्राउ भएको समयबाट बाटोको म्याद बाहेक २४ घण्टा भित्रमा मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित गराउनु पर्ने मौलिक हकको संवैधानिक प्रत्याभूति गरिएको छ ।

तर निज Iqbal Haque लाई के कति कारणले पक्राउ गरिएको हो भन्ने जानकारी नदिई पक्राउ गरिएको कार्य गैर संवैधानिक, गैरकानूनी रहेको छ । तसर्थ सो मौलिक हकको उपचार तथा पुनः प्रचलनको लागि संविधानको धारा ३२, १०७(२) अन्तर्गत प्रस्तुत निवेदन गर्न आएको छ ।

भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ३ मा भन्सार क्षेत्र तथा बाटो तोक्न सक्ने भनी उपदफा (१) मा भन्सार सम्बन्धी कानूनको प्रशासन गर्ने तथा यस ऐन बमोजिम भन्सार महसुल संकलन गर्ने प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी नेपालको कुनै क्षेत्रलाई भन्सार क्षेत्रको रूपमा तोक्न सक्नेछ भनी उल्लेख भएको छ भने सोही ऐनको उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिमको भन्सार क्षेत्रबाट नेपालभित्र पैठारी हुने वा नेपालबाट निकासी हुने बाटो नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोक्न सक्नेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै उपदफा (३) मा नेपालभित्र पैठारी हुने वा नेपालबाट निकासी हुने मालवस्तु उपदफा (२) बमोजिमको बाटोबाट मात्र निकासी वा पैठारी गर्नु पर्नेछ भन्ने उल्लेख छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने यस ऐनबमोजिम भन्सार महसुल संकलन गर्ने प्रयोजनको निमित्त भन्सार क्षेत्र तोक्ने हो तर यहाँ निज Iqbal Haque ले ल्याएको सुनको यहाँको भन्सार क्षेत्रमा भन्सार महसुल बुझाउनु पर्ने भन्ने कुनै पनि कानूनी व्यवस्था रहेको छैन ।

प्रस्तुत मुद्दामा निज Iqbal Haque ले भन्सार ऐन, २०६४ तथा अन्य कुनै प्रचलित नेपाल कानूनको उल्लंघन गरेको अवस्था छैन तसर्थ सो ऐन निज Iqbal Haque को हकमा लागू हुने होइन । त्यस्तै अदालती बन्दोबस्तको ११८ नं. को देहाय (२) र (३) बमोजिम थुनामा राख्ने भन्ने गरेको आदेशको सन्दर्भमा सो ऐन सरकारवादी मुद्दाको सन्दर्भमा हो र उक्त मुद्दा सरकार वादी हुने होइन । तिब्बत घर भई काठमाडौँ बौद्ध शरणार्थी क्याम्पमा बसी आएको हाल महानगरीय प्रहरी वृत्त बौद्धमा थुनामा रहेको लोप्साङ शेर्पा समेत विरुद्ध जिल्ला प्रशासन कार्यालय, काठमाडौँ समेत रीट नं. ०६७-WH-००८४, ने.का.प. २०६८, अंक ८, नि.नं ८६७२, पृष्ठ १४०३ को बन्दीप्रत्यक्षीकरणको रीट निवेदनमा वैयक्तिक स्वतन्त्रताको अपहरण हुनु अति संवेदनशील विषय हो । यस्तो विषयमा अदालत गम्भीर हुन पर्दछ । कुनैपनि व्यक्तिलाई पक्राउ गरिसके पश्चात् के कुन कसूरमा पक्राउ गरिएको हो भन्ने जानकारी सहितको थुनुवा पूर्जी दिनुपर्ने कानूनी राज्यको न्यूनतम मापदण्ड मात्र नभई त्यसरी पक्राउ गरी थुनामा राख्नुको कारणसहितको सूचना पाउनु

पर्ने हरेक व्यक्तिको मौलिक हक नै हो । नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा २४ ले यसलाई व्यक्तिको मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको पाइन्छ । केही सार्वजनिक (अपराध र सजाय) ऐन, २०२७ को कसूरमा कसूरदारलाई बिना वारेन्ट पक्राउ गर्न सकिने व्यवस्था उक्त ऐनको दफा (३) मा भए पनि त्यसरी थुनामा राख्नुको कारण सहितको थुनुवा पूर्जी दिन नपर्ने भन्ने व्यवस्था उक्त ऐनमा भएको नदेखिँदा कानूनबमोजिमको थुनुवा पूर्जी अनिवार्य रूपमा दिनुपर्ने भनी सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ । यसरी प्रतिपादित सिद्धान्तको आधारमा पनि निज Iqbal Haque हाल सम्म पनि गैरकानूनी थुनामा रहेको पुष्टि हुन्छ ।

निज विदेशी नागरिकलाई अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको ट्रान्जीट एरियामा खानतलासी गरी पक्राउ पूर्जी समेत नदिई पक्राउ गरी निज Iqbal Haque उपर लाग्दै नलाग्ने कानून लगाई थुनामा राख्ने त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालयको आदेश समेत गैरकानूनी भएकोले प्रस्तुत निवेदनमा सुनुवाई हुने मिति तोकी लिखित जवाफ र बन्दी सहित विपक्षीहरुलाई भिकार्दै नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १०७(२) बमोजिम निज Iqbal Haque लाई गैरकानूनी थुनाबाट मुक्त गर्ने गरी विपक्षीहरुका नाउँमा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरिपाउँ भन्ने समेत Iqbal Haque को हकमा अधिवक्ता नारायण श्रेष्ठको यस अदालतमा परेको निवेदन ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक ३ दिन भित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ र बन्दीसमेत उपस्थित गराउनु भनी विपक्षीहरुलाई सूचना पठाइ लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश ।

विपक्षीले दायर गर्नु भएको निवेदन व्यहोरा हेर्दा यस विभागलाई विपक्षी बनाउनु पर्नाको कारण कहिँकतै उल्लेख गरेको देखिएन । निवेदक अमेरिकी नागरिक इकबाल हकलाई सुन चोरी पैठारी मुद्दामा भन्सार ऐन, २०६४ बमोजिमको कानूनी कारवाहीको सिलसिलामा पुर्पक्षको लागि थुनामा पठाउने अन्तरकालीन आदेश भएको हो । त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालयबाट भएको आदेश उपर अन्य उपचारको कानूनी बाटो हुँदा हुँदै सो अवलम्बन नगरी रीट

क्षेत्राधिकारबाट विपक्षी सम्मानित अदालत समक्ष गएको देखिँदा रीट निवेदन खारेजभागी भएकोले खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत भन्सार विभागको लिखित जवाफ ।

रीट निवेदनमा उल्लेखित हाल थुनामा रहेका इकबाल हक नाउँका अमेरिकन नागरिक भनिएका व्यक्तिलाई पक्राउ गरी पुर्पक्षका लागि थुनामा राख्ने समेतको कार्यमा प्रहरी प्रधान कार्यालयबाट यो यस्तो कार्य यो यसबाट सम्पादन गरिएको भन्ने जिकीर रीट निवेदनमा उल्लेख भएको नपाईएको र निजलाई थुनामा राख्ने समेतको कार्यमा प्रहरी प्रधान कार्यालयको कानूनतः कुनै भूमिका नै नरहेको हुँदा प्रस्तुत रीट खारेज गरी फुर्सद दिलाई पाउँ भन्ने समेत प्रहरी प्रधान कार्यालयको लिखित जवाफ ।

निवेदक इकबाल हक (Iqbal Haque) को हकमा यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई दिएको बन्दीप्रत्यक्षीकरणको रीट सम्बन्धमा निज मिति २०७०।२।६ का दिन एयर अरेबियाको उडान नं. G9 ५३१ द्वारा दुबई काठमाडौँ आई ट्रान्जीट भई युनाईटेड एयरको उडान नं. 4H ५९४ द्वारा काठमाडौँबाट ढाका तर्फ जाने अवस्थामा निजलाई यस त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको अन्तर्राष्ट्रिय उडान तर्फको डिपार्चर एण्ड व्यागेज चेकिङ्ग एरियामा चेकजाँच गर्ने क्रममा निजले साथमा लिई आएको हाते भोलालाई X-ray Machine मा चेकजाँच गर्दा शंका लागि उक्त भोला खोली हेर्दा ८ के.जी. ७४० ग्राम सुन लुकाई छिपाई भन्सार चोरी निकासी गरी लैजान लागेको अवस्थामा फेला परेकोले निजकै रोहबरमा खानतलासी तथा बरामदी मुचुल्का गरी उक्त मुचुल्काको बुँदा नं. ५ मा प्रहरीले मेरो सामान भोला खानतलासी लिँदा आफ्नो तलासी लिई इज्जत साथ तलासी लिएको र मेरो कुनै पनि सामान हिनामिना भएको छैन भनी रोहबरमा सहीछाप गराई प्रहरी प्रतिवेदन साथ बरामद सुन सहित निजलाई भन्सार ऐन बमोजिम आवश्यक कारवाहीको लागि यस कार्यालयको च.नं. २५२३ मिति २०७०।२।७ गतेको पत्र साथ त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल भन्सार कार्यालय सिनामंगलमा समयमै बुझाईएको हुँदा निजलाई गैरकानूनी रूपले थुनामा समेत नराखिएकोले यस कार्यालय समेतलाई विपक्षी बनाई सम्मानित अदालत समक्ष दिएको रीट निवेदन खारेज गरी पाउन प्रमाण कागजातहरुको प्रतिलिपि समेत संलग्न राखी पठाईको व्यहोरा सादर अनुरोध गरिएको छ भन्ने समेत विपक्षी महानगरीय प्रहरी अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सुरक्षा गार्ड गौचरको लिखित जवाफ ।

रीट निवेदकले यस मन्त्रालयको के कस्तो काम कारवाहीबाट निजको मौलिक हकमा आघात पुगेको हो भन्ने रीट निवेदनमा उल्लेख गर्न नसक्नु भएको हुँदा बिना आधार र कारण यस मन्त्रालय समेतलाई विपक्षी बनाई रीट दायर गरेको देखिन्छ । नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०६९ बमोजिम निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ र भन्सार ऐन, २०६४ को कार्यान्वयन सम्बन्धी विषय यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र भित्रको विषय नभएको र निज Iqbal Haque लाई यस मन्त्रालयको आदेशबाट थुनामा नराखिएको हुँदा रीट निवेदन निरर्थक भएकोले खारेज गरी पाउन सम्मानित अदालत समक्ष सादर निवेदन गर्दछु भन्ने समेत विपक्षी कानून, न्याय, संविधान सभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

रीट निवेदकले आफ्नो रीट निवेदनमा मिति २०७०।३।६ गते एयर अरेवियाको उडानबाट काठमाडौँको त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा अवतरण भएपश्चात् निज Iqbal Haque ले बोकेको भोलाबाट लुकाई छिपाई अवैध रुपमा राखेको ८ किलो ७४० ग्राम सुन बरामद भएको र सोही कारण निजलाई सम्बन्धित कानूनबमोजिम कारवाही गर्ने निकाय भन्सार विभागले प्रचलित नेपाल कानूनबमोजिम निज Iqbal Haque लाई पक्राउ गरी थुनामा राखेको कुरा स्वीकार गरेको देखिन्छ । यस मन्त्रालय मातहत तथा मन्त्रालय समेतले निज Iqbal Haque लाई गैरकानूनी पक्राउ गरी थुनेको अवस्था नरहेको र यस मन्त्रालयको हकमा दायर गरेको प्रस्तुत रीट निवेदन तथ्यहीन रहेकोले खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत विपक्षी गृह मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

सुन चोरी निकासी अभियोगमा पक्राउ परेका अमेरिकी नागरिक इकबाल हकको बयान कार्य समाप्त नभएकोले थुनामा राखिदिनु हुन भनी त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालय गौचर काठमाडौँबाट विभिन्न मितिका पत्र सहित निज Iqbal Haque लाई यस कार्यालयमा पठाई ल्याउने लैजाने कार्य भएको र रीट निवेदकलाई गैरकानूनी तवरबाट यस कार्यालयको हिरासतमा राख्ने कार्य नभएको हुँदा रीट निवेदन खारेज गरिपाउन सादर अनुरोध छ भन्ने समेत विपक्षी महानगरीय प्रहरी प्रभाग गौशालाको लिखित जवाफ ।

नेपाल राजपत्र खण्ड ६० अतिरिक्ताङ्क ५(ख) मिति २०६७।५।२७ मा प्रकाशित नेपाल सरकार वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको सूचना बमोजिम नेपाल सरकारले मिति २०६७।५।१८

देखि सुनको पैठारीमा पूर्ण बन्देज लगाएको, नेपाल सरकार वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको सूचना अनुसार नेपाल सरकार (मन्त्रीस्तर) बाट मिति २०६७।८।१४ मा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको परामर्शमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको प्रक्रिया र परिमाण अनुरूप 'क' श्रेणीका वाणिज्य बैंकहरुले आयात र बिक्री वितरण गर्ने गरी सुनको आयातमा लागेको प्रतिबन्ध खुल्ला गर्ने निर्णय भएअनुसार 'क' वर्गका बैंकहरुले मात्र सुनको आयात गर्न पाउने व्यवस्था हुँदा व्यक्तिगत रुपमा सुन निकासी पैठारी गर्न नमिल्ने स्पष्ट छ ।

मिति २०७०।२।६ गते एयर अरेबियाको उडानबाट आएको Iqbal Haque को भोलाबाट लुकाई छिपाई ल्याएको ८ किलो ७४० ग्राम सुन बरामद भएको हुँदा बरामदी मुचुल्का गरी आवश्यक कारवाहीको लागि पठाइएको छ भनी महानगरीय प्रहरी अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सुरक्षागार्ड कार्यालय गौचरको प्रतिवेदन सहितको च.नं. २५२३ मिति २०७०।२।७ को पत्रसाथ Iqbal Haque लाई उपस्थित गराएको हुँदा भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ८६ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यस भन्सार कार्यालयका प्रमुख भन्सार प्रशासकको हैसियतले कानूनी कारवाही अगाडि बढाउने सिलसिलामा अधिवक्ता नारायण श्रेष्ठको रोहबरमा निज विपक्षीको बयान कार्य मिति २०७०।२।७ गते शुरु गरिएकोमा उक्त दिन बयान कार्य सम्पन्न नभएको हुँदा मिति २०७०।२।९ गते बयान कार्य सम्पन्न भएको भएतापनि थुनछेकको आदेश गर्न कार्यालय समय अभावले नसकिएको हुँदा हिरासतमा राख्न उक्त दिन पनि यस कार्यालयको आदेशले पठाइएको हो । तत्पश्चात् मिति २०७०।२।१० गते यस कार्यालयबाट निज निवेदकलाई मुद्दाको पुर्पक्षको लागि थुनामा राखी मुद्दाको कारवाही अगाडि बढाउन आदेश भएको हुँदा गैरकानूनी रुपमा थुनामा राखिएको भनी निवेदकले लिनु भएको निवेदन जिकिर खारेज भागी छ ।

यसरी विपक्षी रीट निवेदकले निकासी पैठारीमा बन्देज लागेको वस्तु लुकाई छिपाई निकासी गर्न लागेको अवस्थामा पक्राउमा परेको हुँदा भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ५७ तथा निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ को दफा ५ बमोजिमको कसूर गरेको मुद्दाको कारवाहीको सिलसिलामा निजको बयान कार्य सम्पन्न भई पछि बुझ्दै जाँदा ठहरे बमोजिम हुने गरी हाल निजको नेपाल राज्यमा स्थायी बसोबास नभएकोले भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ४१ को उपदफा (३) तथा मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको ११८ नं.को देहाय २ र ३ बमोजिम

निजलाई पुर्पक्षका लागि थुनुवा पुर्जी दिई थुनामा राखी मुद्दाको कारवाही अगाडि बढाउने गरी भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ४१ तथा ८६ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यस कार्यालयबाट मिति २०७०।२।१० मा आदेश भएको हो ।

जहाँसम्म ट्रान्जीटमा भन्सार महशुल लाग्ने वस्तुको घोषणा गर्नु नपर्ने भन्ने जिकिर लिनु भएको छ, सो सम्बन्धमा ट्रान्जीटमा रहेको क्षेत्र समेत भन्सार क्षेत्र भित्र पर्ने हुँदा उक्त क्षेत्रलाई भन्सार ऐन, २०६४, तथा निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ लागू हुने स्पष्ट छ । साथै नेपाल राजपत्र भाग ५ खण्ड ५९ संख्या २८ मिति २०६६।७।१६ मा प्रकाशित वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको सूचनाको दफा १० मा “नेपालको बाटो गरी पुनः अर्को मुलुकमा निकासी गर्ने र नेपालको बाटो भई पुनः आफ्नो देशमा फिर्ता लैजाने वस्तुहरुको लागि सम्बन्धित मन्त्रालयको सिफारिसमा वाणिज्य विभागले ट्रान्जीट सुविधा उपलब्ध गराउने छ र यस्तो सुविधा पर्वतारोहण दलको लागि मात्र दिइनेछ,” भनी उल्लेख भएको हुँदा निज Iqbal Haque लाई मुद्दाको पुर्पक्षको लागि थुनामा राखिएकोले गैरकानूनी रुपमा थुनामा राखेको भन्ने रीट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत विपक्षी त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालयको लिखित जवाफ ।

भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ९ को उपदफा (३) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारबाट मिति २०६४।७।१ देखि लागू हुने गरी प्रकाशित निजी गुण्टा, भिटी, भारी सम्बन्धी सूचनाको परिच्छेद-२ मा विदेशी यात्रुले के कस्ता सामान ल्याउन पाउने भन्ने विषयमा सुन उल्लेख नभएको र व्यक्तिगत रुपमा सुन निकासी पैठारी गर्न बन्देज लगाएको अवस्थामा भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ५७(१) बमोजिम भन्सार महशुल लाग्ने मालवस्तु, चोरी निकासी, चोरी पैठारी गरेमा वा तोकिएको बाटो बाहेक अन्यत्रबाट निकासी वा पैठारी गर्न नपाइने र गरेमा सजाय हुने व्यवस्था रहेको छ ।

विपक्षी निवेदकले आफुबाट बरामद सुन लुकाई छिपाई ल्याएको भन्ने प्रहरीको जाहेरी प्रतिवेदनबाट देखिएको, व्यक्तिगत रुपमा सुनको निकासी पैठारी गर्न प्रतिवन्ध लागेको, ट्रान्जीट क्षेत्र पनि भन्सार क्षेत्र भित्रै पर्ने हुँदा निजले व्यक्तिगत रुपमा निकासी पैठारी गर्न पूर्ण रुपमा बन्देज लागेको मालवस्तु सुन लिई आएको आधारमा निजलाई पुर्पक्षका लागि थुनुवा पुर्जी दिई थुनामा राखी मुद्दाको कारवाही अगाडी बढाउने गरी त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालयबाट

मिति २०७०।२।१० मा भएको निर्णय आदेश कानूनसम्मत नै हुँदा यस मन्त्रालय समेतलाई विपक्षी बनाइ दिएको प्रस्तुत बन्दीप्रत्यक्षीकरण रीट खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत विपक्षी अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सुचीमा चढी आज यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा प्राप्त मिसिल संलग्न कागज प्रमाणहरुको अध्ययन गरी निवेदक इकबाल हक (Iqbal Haque) को तर्फबाट विद्वान अधिवक्ताहरु नारायण श्रेष्ठ, दिनेशराज सत्याल तथा नारदमुनी प्याकुरेलले यी निवेदक इकबाल हक अमेरिकी नागरिक भएको र निज सुन तथा गारमेन्टको व्यापारी भएकोले दुवईको शारजाहबाट मलेसियातर्फ जाने क्रममा ट्रान्जीट रहेको काठमाडौँको अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा उत्री अर्को उडानको बोर्डिङ पास (Boarding Pass) समेत लिई उडानको निमित्त सुरक्षा जाँचको स्क्रीन होलमा ह्याण्ड ब्याग चेक गराउँदा निजको साथबाट निजले ल्याएको ८ किलो ७४० ग्राम सुन विपक्षी महानगरीय प्रहरी अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सुरक्षा गार्डले बरामद गरी यी निवेदकलाई समेत गैरकानूनी तरिकाले पक्राउ गरी कुनै आधार र कारण नखुलाई थुनुवा पुर्जी समेत नदिई विपक्षी त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालयको थुनामा राखेको अवस्था छ । यी निवेदक नेपालमा प्रवेश नै नगरी ट्रान्जीटबाटै अन्यत्र जान थालेको अवस्थामा गैर कानूनी रुपमा पक्राउ गरी थुनामा राख्दा यी निवेदकलाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ द्वारा प्रदान गरिएको हक अधिकारबाट बन्चित गरिएको छ । तसर्थ निज इकबाल हकलाई गैरकानूनी थुनाबाट मुक्त गर्नु भनी विपक्षीहरुको नाममा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरिपाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

त्यसैगरी विपक्षी नेपाल सरकार समेतको तर्फबाट विद्वान उप-न्यायाधिवक्ता योगराज बरालले रीट निवेदक दुवईबाट काठमाडौँ आई बंगलादेश हुँदै मलेसिया जाने क्रममा मिति २०७०।२।६ मा त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा ८ किलो ७४० ग्राम सुन सहित पक्राउ परेको अवस्था छ । निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ को दफा ३(१)(ग) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले मिति २०६७।५।१८ देखि सुनको पैठारीमा पूर्ण बन्देज लगाएकोमा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको सूचना अनुसार नेपाल सरकार (माननीय मन्त्रीस्तर) बाट मिति २०६७।८।१४ मा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको परामर्शमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको

प्रक्रिया र परिमाण अनुरूप 'क' श्रेणीका वाणिज्य बैंकले आयात र बिक्री वितरण गर्ने गरी सुनको आयातमा लागेको प्रतिबन्ध खुला गर्ने निर्णय भए अनुरूप व्यक्तिगत रुपमा सुन निकासी पैठारी गर्न प्रतिबन्धित छ । यस्तो अवस्थामा विपक्षी निवेदकले नेपालको क्षेत्रभित्र ठूलो परिमाणमा सुन लुकाई छिपाई ल्याएको अवस्थामा बरामद भएकोले निजलाई पक्राउ गरी भन्सार ऐन, २०६४ को दफा ८६ ले दिएको अधिकार अन्तर्गत निवेदक इकबाल हकलाई मुद्दा पुर्पक्षको सिलसिलामा मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको ११८ नं. को देहाय २ र ३ बमोजिम थुनुवा पुर्जी दिई थुनामा राखिएको र मुद्दाको कारवाही अगाडि बढाईसकेको हुँदा रीट निवेदन खारेजभागी भएकोले खारेज गरिपाऊँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

उल्लेखित बहस समेत सुनी निर्णय तर्फ विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा निवेदन मागबमोजिम विपक्षीहरुको नाउँमा बन्दी प्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गर्नुपर्ने हो होइन भनी निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

रीट निवेदक अमेरिकी नागरिक भई एयर अरेबियाको विमानबाट शारजाहबाट काठमाडौँ ढाका हुँदै मलेसिया जान लागेको र त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको ट्रान्जीट क्षेत्रमा बसी केहीपछि युनाईटेड एयरको विमानबाट ढाका तर्फ जान लागेको अवस्थामा चेकजाँचको क्रममा निजबाट ८ किलो ७४० ग्राम सुन बरामद भएको भनी निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ तथा भन्सार ऐन, २०६४ बमोजिम मुद्दा दायर गरी गैर कानूनी रुपमा थुनामा राखेकोले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ द्वारा प्रदत्त मौलिक हकमा आघात पुऱ्याएको हुँदा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी निवेदक इकबाल हकलाई थुनामुक्त गरी पाउँ भनी प्रस्तुत रीट दायर भएको छ ।

निज इकबाल हक उपर निकासी पैठारी (नियन्त्रण) ऐन, २०१३ र भन्सार ऐन, २०६४ अन्तर्गत सुन चोरी निकासी गरेको भनी दावी लिईएको कुरा उक्त मुद्दाको सक्कल मिसिलबाट देखिएको छ । यी रीट निवेदक विदेशी नागरिक भई अन्तर्राष्ट्रिय उडानको क्रममा एयर अरेबियाको उडानद्वारा दुवईबाट काठमाडौँ आई ट्रान्जीट एरियामा बसी युनाईटेड एयरको उडानद्वारा काठमाडौँबाट ढाका जान लागेको अवस्थामा चेक जाँच गर्ने क्रममा निजबाट माथि उल्लेखित ८ किलो ७४० ग्राम सुन बरामद भएको तथ्यमा विवाद देखिँदैन । उक्त तथ्यबाट निज

इकबाल हकले अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको ट्रान्जीट एरिया पार गरेको नभई एक विमानबाट त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा आई केही घण्टा भित्र अर्को विमानको उडान भर्न ट्रान्जीट एरियामा प्रतीक्षारत बसेको देखिन्छ । यसरी विमानस्थलको ट्रान्जीट एरियामा मात्र रही अर्को विमान तर्फ जान लागेको अवस्थामा नियमित सुरक्षा जाँच गर्दा बिल बमोजिमको सुन फेला परेको भनी निज इकबाल हकलाई उल्लेखित सुन निकासी गर्न लागे भन्नका लागि निज नेपालको क्षेत्रमा प्रवेश गरेको मान्न मिल्ने हो होइन ? त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको ट्रान्जीट क्षेत्रलाई निकासी पैठारी ऐनको प्रयोजनको लागि नेपालको भन्सार क्षेत्र मान्न मिल्ने हो होइन ? तथा अन्तर्राष्ट्रिय उडानको एउटा एयरलाइन्सबाट अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा आई ट्रान्जीट क्षेत्रमा केही घण्टाको लागि प्रतीक्षारत रही नेपालको अध्यागमनसम्म पनि प्रवेश नै नगरी अर्को अन्तर्राष्ट्रिय उडानबाट अन्य मुलुक जाने व्यक्तिले अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा निषेधित र सुरक्षा संवेदनशीलताको अवस्थामा बाहेक अन्य सामानहरु आफ्नो साथमा लिएको भोलामा राख्नको लागि नेपालको भन्सार कार्यालय वा अन्य कुनै निकायबाट अनुमति लिनुपर्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा विपक्षीहरुको लिखित जवाफमा तथ्ययुक्त आधार र कारणहरु उल्लेख गर्न सकेको देखिँदैन । अन्तर्राष्ट्रिय उडानबाट कुनै देशमा वा आफ्नै देशमा प्रवेश गर्ने प्रत्येक व्यक्तिले अध्यागमन प्रयोजनको लागि पासपोर्टमा नेपाल प्रवेश गरेको भनी छाप लगाउन पर्ने तथा भन्सारको ग्रीन चैनल वा रेड चैनल पार गर्नुपर्ने हुन्छ । तर ट्रान्जीट एरियामा रहँदा त्यस्तो कुनै औपचारिकता पूरा गर्न नपर्ने हुन्छ । ट्रान्जीट एरियामा रहँदा नेपालको अध्यागमनबाट निज इकबाल हकको पासपोर्टमा छाप लगाउन अथवा नेपालको प्रवेशाज्ञा समेत आवश्यक नपर्ने अवस्थामा निजबाट प्रवेशाज्ञा माग समेत गरिएको छैन र पासपोर्टमा अध्यागमनको छाप पनि लगाईएको देखिएको छैन । यस्तो अवस्थामा निज नेपाली भूमिमा प्रवेश गरेको भन्न मिल्ने हो होइन ? ट्रान्जीटबाट अर्को देश प्रस्थान गर्न लागेको अवस्थामा निजबाट सुन बरामद भएको अवस्थामा हाम्रो देशबाट सुन निकासी गर्न लागेको भन्न मिल्ने हो होइन ? तथा निज उपर परीरहेको प्रस्तुत सुन चोरी निकासीको प्रयोजनका लागि मुद्दा चल्न सक्ने कुरा हाम्रो प्रचलित कानून अनुकूल हुन्छ हुँदैन ? भन्ने सम्बन्धमा निज उपर परेको मुद्दाबाट नै तोकिएको अधिकारीले निर्णय गर्न उपयुक्त र मनासीव हुन्छ । प्रस्तुत रीटको रोहबाट सो सम्बन्धमा केही

बोल्दा उक्त मुद्दाको निर्णय प्रभावित हुने तथा स्वतन्त्र भई निर्णय गर्न पाउने मुद्दा हेर्ने अधिकारीको अधिकारमा हस्तक्षेप हुन जान्छ ।

अतः प्रवेशाज्ञा र अध्यागमनको औपचारिकता आवश्यक नपर्ने ट्रान्जीट एरियामा मात्र रही अध्यागमन र भन्सारको रेड चैनल वा ग्रीन चैनल क्षेत्र पार नगरेको अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको ट्रान्जीट एरियालाई भन्सार महसुल प्रयोजनको लागि नेपालको भूमि मानी निकासी पैठारी ऐनको कार्यक्षेत्र प्रारम्भ हुने नहुने तथा ट्रान्जीट एरियामा मात्र रही आफ्नो गन्तव्य तर्फ जान अर्को विमानको उडानको लागि चेकजाँच गर्दा फेला परेको सुनको सम्बन्धमा देश बाहिर सुन निकासी गर्न लागेको भनी निकासी पैठारी ऐन, २०१९ आकर्षित हुने नहुने तथा यी प्रतिवादी उपर प्रचलित कानून बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा चल्ने नचल्ने तथा सजाय हुने नहुने सम्बन्धमा समेत यो आदेश प्राप्त भएको मितिले ७ दिनभित्र कानून बमोजिम निर्णय गर्नु भनी उल्लेखित सुन चोरी निकासी मुद्दा दायर रहेको त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालय गौचर काठमाडौंको नाममा यो आदेश जारी हुने ठहर्छ । प्रस्तुत आदेशको जानकारी विपक्षीहरु तथा यस अदालतको फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय समेतलाई दिई रीट दायरीको लगत काटी मिसिल नियम बमोजिम गर्नु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: उपेन्द्रप्रसाद गौतम

कम्प्युटर टाइप गर्ने: रामशरण तिमिल्सिना

इति सम्बत् २०७० साल जेष्ठ २९ गते रोज ४ शुभम्।